

Nilufar FAYZULLOEVA,

Buxoro tuman 23-umumta'lim maktabi Oliy toifali Tarbiya fani o'qituvchisi

Buxoro Davlat Universiteti dotsenti, f.f.d.(PhD) M.Akhmedova taqrizi asosida

TA'LIM MUASSASALARIDA RAHBAR, PEDAGOG VA O'QITUVCHI O'RTASIDA TARBIYAVIY, TA'LIMIY VA PSIXOLOGIK MUHITNI SHAKLLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Аннотация

Maqola bolalarda ma'lum shaxsiy fazilatlar va xulq-atvor ko'nikmalarini rivojlantirish maqsadida o'quvchilarni ijtimoiy yo'naltirish bo'yicha maktab ishlari tizimiga bag'ishlangan. Maqolada bolalarning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuviga va ularning jamiyatga integratsiyalashuviga hissa qo'shadigan maktab voqealariga misollar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim, ta'lim muhiti, ijtimoiylashuv, muvaffaqiyat.

PRIORITY DIRECTIONS OF FORMING THE EDUCATIONAL, EDUCATIONAL AND PSYCHOLOGICAL ENVIRONMENT BETWEEN LEADERS, TEACHERS AND STUDENTS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Annotation

The article is devoted to the system of school work on social orientation of students in order to develop certain personal qualities and behavioral skills in children. The article presents examples of school events that contribute to the successful socialization of children and their integration into society.

Key words: Education, educational environment, socialization, success.

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ, ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ И ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ СРЕДЫ МЕЖДУ РУКОВОДИТЕЛЯМИ, ПРЕПОДАВАТЕЛЯМИ И СТУДЕНТАМИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

Аннотация

Статья посвящена системе школьной работы по социальной направленности учащихся с целью развития у детей определенных личностных качеств и навыков поведения. В статье представлены примеры школьных мероприятий, способствующих успешной социализации детей и их интеграции в общество.

Ключевые слова: Образование, образовательная среда, социализация, успех.

Kirish. Shaxsni o'rganish bilan shug'ullanadigan fanlarning fundamental muammolaridan biri sotsializatsiya jarayonini o'rganishdir, ya'ni, shaxs qanday va nima tufayli faol ijtimoiy sub'ektga aylanishi bilan bog'liq keng ko'lamlil masalalarni o'rganish. "Ijtimoiylashtirish" tushunchasi an'anaviy "ta'lim" va "tarbiya" tushunchalaridan kengroqdir. Ta'lim ma'lum miqdordagi bilimlarni uzatishni o'z ichiga oladi. Ta'lim deganda maqsadli, ongli ravishda rejalashtirilgan harakatlar tizimi tushuniladi, uning maqsadi bolada ma'lum shaxsiy fazilatlar va xulq-atvor ko'nikmalarini rivojlantirishdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ijtimoiylashuv ta'lim, tarbiya va bundan tashqari, shaxsning shakllanishiga, shaxslarning ijtimoiy guruhlarga singib ketish jarayoniga ta'sir qiluvchi o'z-o'zidan, rejalashtirilmagan ta'sirlarning butun majmuasini o'z ichiga oladi. Avvalo, "ijtimoiylashuv" ta'rifini ko'rib chiqaylik. "Amaliy sotsiologiya lug'ati"da quyidagi ta'rif berilgan: "Ijtimoiylashtirish - bu amaliy faoliyatda ma'lum rolni bajarish orqali shaxsni ijtimoiy amaliyotga kiritish, ijtimoiy fazilatlar, xususiyatlarni egallash, ijtimoiy tajribani o'zlashtirish va o'z mohiyatini anglashning murakkab, ko'p qirrali jarayonidir..." Yana bir ta'rif: "Insonning ijtimoiylashuvi - bu madaniyat, ijtimoiy qadriyatlar va me'yorlarni o'zlashtirish orqali uning jamiyatga, turli xil ijtimoiy jamoalarga (guruh, jamoa, tashkilot va boshqalar) kirishi (integratsiyalashuvi) jarayoni, ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan shaxsiy xususiyatlarning asosi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ijtimoiylashtirish muammosining dolzarbligi shundaki, zamonaviy jamiyat bolaga o'z salohiyatini rivojlantirish, sog'lig'ini saqlash va yaxshilashga yordam berishdan manfaatdor.

Bolaning maktabdagi hayoti tartibli va tashkiliy, lekin maktabdan tashqari muhit bir-biriga zid, o'ziga xos va ma'lum darajada o'z-o'zidan paydo bo'ladi. Maktabda va uyda bolaning o'ziga xos mas'uliyati bor va nazorat ostida. Ko'chada u o'zini nazoratdan va mas'uliyatdan ozod his qiladi. Shu sababli, shahardagi vaziyatni hisobga olish va bolalarning bo'sh vaqtini nazorat qilish katta ahamiyatga ega. Yashash joyi talabning shaxsiyatining shakllanishi va rivojlanishiga faol ta'sir ko'rsatadigan mikromuhitning bir qismi sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Maktabga kelishidan ancha oldin bola odamlar bilan muayyan munosabatlarga kirishadi. Shuning uchun bolalar bilan ishlashni boshlang'ich maktab yoshidan va birinchi navbatda bo'sh vaqtini tashkil etishdan, bolalarning qiziqishlari va qobiliyatlarini rivojlantirishdan boshlash kerak.

Maktab oila va jamoatchilikning bolalar va kattalar tarbiyasi uchun ijtimoiy qulay muhit yaratish bo'yicha birgalikdagi sa'y-harakatlarini muvofiqlashtirish uchun mo'ljallangan. Bu ta'lim maqsadlari va normal rivojlanayotgan shaxsning tabiiy ehtiyojlari o'rtasidagi ziddiyatlarni bartaraf etadigan shart-sharoitlarni yaratadi.

Tahlil va natijalar. Bugungi kunda ta'lim jarayonining o'quvchi shon'ing'in bo'lgan ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'siri va o'zaro bog'liqligi omili alohida dolzarblilik va muhim ahamiyat kasb etdi. Bola va oila muammolari ta'lim muassasasi va o'qituvchini bolalarning haqiqiy himoyachisi bo'lishga majbur qiladi. Ko'rish va tushunish qobiliyati, xotirjam do'stona munosabat, samimiy hurmatli ohang, o'z to'g'riligini yuqtirish qobiliyati katta ta'sir ko'rsatadi, yaratilish motivlarini shakllantiradi va bolaning hayotiyligini tasdiqlaydi. Bu salbiy his-tuyg'ular va atrof-muhit reaksiyalaridan qalqon bo'ladi. Zamonaviy sharoitda maktabdan tashqari ta'lim imkoniyatlaridan foydalanishga e'tiborni kuchaytirish g'oyat muhim. Bolalar bilan ishlashning yangi shakllari va usullarini izlash kerak.

Shaxsni tarbiyalash, rivojlantirish va ijtimoiylashtirish muammolarini hal qilish uchun maktabda yangi kasblar joriy etildi: pedagogik psixolog, qo'shimcha ta'lim o'qituvchisi, ijtimoiy o'qituvchi. Shaxsning ijtimoiylashuvida ochiq muhitning roli juda katta. U jamiyatning dastlabki g'oyasini, uning turmush tarzini, an'analarni va axloqini shakllantiradi. Bu yerda bola hayotni o'rganadi va ijtimoiy muloqotning birinchi tajribasiga ega bo'ladi. Bugungi kunda tobora ortib borayotgan ijtimoiy ehtiyojni qondirish uchun tarqoq harakatlar va epizodik voqealar kam.

Bunga ijtimoiy pedagogika g'oyalari, xususan, uning o'ziga xos subyektlaridan biri - ijtimoiy o'qituvchining malakasi javob beradi. U o'z mohiyatiga ko'ra ijtimoiy ta'limning yaxlit tizimiga kiritilgan bo'lsa, muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatishi

mumkin. Bunday tizimdan tashqarida u kuchsizdir, chunki usiz u keskin zaiflashadi. Ijtimoiy ta'lim tizim sifatida shaxsni shakllantiradigan, turli narsalarning yaxlitligini shakllantiradigan hamma narsani o'z ichiga oladi. Shubhasiz, maktabsiz odamlar orasida yashashni o'rganish mumkin emas, lekin maktab ta'limi bilan uzviy bog'liqliksiz ijtimoiy ta'lim ham nuqsonli. Ijtimoiy pedagogikaning o'ziga xos maqsadi, mazmuni va tuzilishi mavjud. Uning muhiti nafaqat maktab, oila, hovli, balki butun jamiyat yoki mikrojamiyatdir. Pedagogik ta'sir obyektlari nafaqat talaba va uning oilasi, balki odamlarning katta guruhlari, ko'pincha turli yoshdagi uyushmalar, ya'ni, klublar, seksiyalar, otryadlar. Bunday uyushmalarda hamma narsa ixtiyoriylik, erkinlik va tashabbusga asoslanadi. Jamiyat manfaatlari markazida shaxs turadi.

U ta'limning oliy maqsadi, insonning yuksak axloqiy (ideal) g'oyasini ifodalaydi, uni tarbiyalash, o'qitish va rivojlantirishga milliy hayotning asosiy subyektlari: davlat, oila, maktab, siyosiy partiyalar, diniy va jamoat tashkilotlari. Ma'naviy-axloqiy rivojlanish, ta'lim va ijtimoiylashuv mazmuni diniy, etnik, madaniy, oilaviy, ijtimoiy an'analarda saqlanadigan va avloddan avlodga o'tadigan qadriyatlaridir. Talabaning ma'naviy-axloqiy tarbiyasining asosiy qadriyatlaridan biri bu oila.

Maktab va oila o'rtasidagi yaqin hamkorlik uyg'unlik va o'zaro tushunishni yaratishga yordam beradi. Zero, birgalikdagi sa'y-harakatlar bilangina biz bolalar qalbida yovuzlik va axloqsiz ishlarga qarshilik ko'rsatishni tarbiyalashimiz mumkin. Maktab ezgulik va fidoyilik, xayrixohlik va halollik g'oyalarini himoya qilishga o'rgatadi. Shuning uchun o'quvchining o'zini axloqiy xulq-atvorini tashkil etish, uni axloqiy jihatdan qimmatli xatti-harakatlarga undash, ularni jamoaviy, ijtimoiy, ijodiy faoliyatga jalb qilish va muvaffaqiyatli vaziyatga joylashtirish juda muhimdir. Ushbu yondashuv natijasida ijtimoiylashuv jarayonida qadriyatlarni qayta ko'rib chiqish, qayta baholash, ongni qayta qurish, shaxsni o'zgartirish sodir bo'ladi. Bu holat maktab o'qituvchilari va sinf rahbarlarini oilaga jiddiy e'tibor berishni, uni bola rivojlanishida ittifoqchiga aylantirishni majbur qiladi. Biroq yuzaga kelayotgan ko'plab muammolarni muvaffaqiyatli hal etish oila, maktab va jamiyatning o'zaro hamkorligi orqaligina mumkin.

Uning moddiy mavjudligi va turmush tarzi sohasi o'quvchining rivojlanishiga asosiy ta'sir ko'rsatadi. Tabiiyki, oilaning ahvoli, uning atrofidagi kundalik muhit, hayotni tashkil etish bolalarning salomatligi, o'qishi va axloqiga bevosita ta'sir qiladi. Bu omil maktab pedagogik jamoasini oilaga jiddiy e'tibor qaratish, uni bola tarbiyasi va kamolotida ittifoqchi qilish majburiyatini yuklaydi. Zamonaviy tendensiyalar shundan iboratki, maktablarning ta'lim tizimlari muloqotga va belgilangan vazifalarni konstruktiv hal qilishga ochiq tizimga aylanmoqda. Maktab ta'lim tizimini qurish va o'quvchilarni ijtimoiylashtirishning yo'nalishlaridan biri maktab o'quvchilarining o'zini o'zi boshqarish tizimini rivojlantirishdir. O'zini o'zi boshqarish inson huquqlari mavzusi bilan chambarchas bog'liq. Talabalarning o'zini o'zi boshqarishi kashshoflar tashkiloti davridan kelib chiqqan. Va shuning uchun biz bu haqda noaniq tasavvurga egamiz.

"O'zini o'zi boshqarish" atamasi turli yo'llar bilan talqin qilinadi. Ba'zilar jamoa etakchiligini asos qilib oladi va o'zini o'zi boshqarishni boshqaruv tizimining bir qismi deb biladi. Boshqalar esa o'z-o'zini boshqarishni jamoaviy hayotni tashkil etish shakli sifatida tushunadilar. Yana boshqalar - talabalar uchun barcha maktab ishlarini boshqarishda faol ishtirok etish huquqidan foydalanish imkoniyati sifatida. Ammo bir narsa aniq - o'zini o'zi boshqarishning asosiy ma'nosi shundaki, uning yordamida maktab hayoti ishtirokchilari maktab siyosatiga ta'sir qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar - bu ta'lim muassasasi ma'muriyatini boshqaradigan qarorlar qabul qilishda ishtirok etish orqali ham, ularning maktab ichidagi jarayonlarni boshqarishda o'z faoliyati.

Talabalarning o'zini o'zi boshqarishi bolalar va o'qituvchilar o'rtasidagi majburiy hamkorlikni talab qiladi. Bolalar, ayniqsa, shaxslararo munosabatlarda muammolarga duch kelsa, kattalarning yordamiga muhtoj. Bu pedagogik tajribaga va psixologik bilimga ega bo'lgan o'qituvchi bo'lib, u jamoada nizolarni o'z vaqtida oldini oladi, bolalar faoliyatini to'g'ri yo'nalishga yo'naltiradi, bolaning muammolarini va o'zini tasdiqlash istagini hal qilishga yordam beradi. O'quvchilarning o'zini o'zi boshqarishining ma'nosi - ayrim bolalarni boshqalar ustidan nazorat qilish emas, balki barcha bolalarga jamiyatdagi demokratik munosabatlar asoslarini o'rgatish, ularni jamoada o'zini, hayotini boshqarishga o'rgatishdir. Va bu ijtimoiylashuvning eng muhim elementlari.

Maktabimiz ta'lim tizimi o'qituvchilar, o'quvchilar, ota-onalar, qo'shimcha ta'lim o'qituvchilari, mahalliy hokimliklar, jamoatchilikning birgalikdagi faoliyatidan iborat. Tashabbus maktabdan eng barqaror va professional tarzda tayyorlangan muassasa sifatida chiqishi kerak. Ta'lim va ijtimoiy masalalar zamonaviy hayotning o'zaro bog'liq va bir-biriga bog'liq ikkita hodisasidir. Hayot ijtimoiy pedagogikani talab qildi: atrof-muhit pedagogikasi, jamiyatdagi munosabatlar pedagogikasi, ijtimoiy ish pedagogikasi. Maktab ta'lim fanlarini integratsiyalash markazi vazifasini bajaradi.

Birgalikda ishlashning maqsadi bola uchun ijtimoiy rivojlanish holatini, muloqot muhitini, hatto juda qiziqarli dars bilan almashtirib bo'lmaydigan faoliyat sohasini yaratishdir. Bunday hamkorlik bolaning huquqlarini ijtimoiy himoya qilish va amalga oshirish, muvaffaqiyatli diversifikatsiya qilish va o'zini o'zi amalga oshirishga qaratilgan. Maktablarda hayotiy vaziyatlarni taqlid qilishga boy o'quv va darsdan tashqari mashg'ulotlar turli shakllarni oladi, ularning eng muvaffaqiyatlisi, tajriba ko'rsatganidek, innovatsion loyihalardir. Shunday qilib, innovatsion loyihalardan biri maktablarda yaxshi an'anaga aylangan "O'quv seminari"dir. Seminardan ko'zlangan asosiy maqsad o'ninchi sinf o'quvchilarini o'rta maktabdagi yangi turmush sharoitlariga moslashtirish va ularni litsey birodarligiga yo'naltirishdir. Seminar har yili belgilangan oyda uch kun davomida o'tkaziladi. Butun vaqt davomida ularga an'anaviy shaklda bo'lmagan fanlardan darslar, zukkolar musobaqalari, psixologik tayyorgarlik va o'yinlar, sport musobaqalari, odob-axloq darslari va boshqalar taklif etiladi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilish uchun shuni ta'kidlash kerakki, shaxsiy sotsializatsiya jarayoni asosan guruh tajribasi ta'sirida sodir bo'ladi. Shu bilan birga, inson o'zining "men" imidjini boshqalarning u haqida qanday fikrda ekanligi va boshqalar tomonidan qanday baholanishini idrok etish asosida shakllantiradi. Bunday idrok muvaffaqiyatli bo'lishi uchun odam boshqalarning rolini o'z zimmasiga oladi va o'zining xatti-harakati va ichki dunyosiga boshqalarning ko'zi bilan qaraydi. O'zining "men" obrazini shakllantirish orqali inson ijtimoiylashadi. Biroq, sotsializatsiyaning yagona bir xil jarayoni va bitta o'xshash shaxs mavjud emas, chunki ularning har birining shaxsiy tajribasi noyob va takrorlanmasdir.

ADABIYOTLAR

1. Andreeva G.M. Ijtimoiy psixologiya. M.: Aspect-Press, 1996 yil.
2. Golodnova L.V. "Ta'lim markazining ta'lim muhiti innovatsion va tadqiqot loyihalari orqali maktab o'quvchilarining ijtimoiy moslashuvi omili sifatida". Rivojlanish dasturi "Ijtimoiy muvaffaqiyat maktabi" ni qurishning innovatsion loyihasi sifatida: Ilmiy va amaliy tajribalar to'plami. - M.: APKiPPRO, 2009.
3. Qodikova O.M. "Maktab miqyosidagi loyiha talabalarning dizayn va tadqiqot faoliyatini boshqarish mexanizmi sifatida". Sergey Yesenin ishiga muhabbat yo'li. M.: APKiPPRO, 2011 yil.

4. Karpuxin O.I. "Rossiya yoshlari: ijtimoiylashuv va o'z taqdirini o'zi belgilash xususiyatlari". Sotsiologik tadqiqotlar. 2000.- № 1.
5. Talabalarni tarbiyalash va ijtimoiylashtirishning taxminiy dasturi. M.: 2009 yil.
6. Amaliy sotsiologiya lug'ati. Minsk: "Universitet" nashriyoti, 1984 yil.
7. Akhmedova Mekhrinigor Bahodirovna. "ANALYSIS AND DIFFERENT INTERPRETATIONS OF THE CONCEPT OF SPIRITUALITY". Indonesian Journal of Innovation Studies, Vol. 18, May 2022, doi:10.21070/ijins.v18i.590.
8. Magdalena NGONGO, Akhmedova Mehrinigor. A Systemic Functional Linguistic Analysis of Clauses Relationship in Luke Gospel Text, Janji Baru Using Kupang Malay. Studies in Media and Communication Journal. Vol.11, 2023. - P. 33-40.
9. Fitria Nur Hasanah, Rahmania Sri Untari, Shofiyah Al Idrus, and Akhmedova Mehrinigor Bahodirovna. Excel in Critical and Creative Thinking in Object-Oriented Programming. H. Ku et al. (Eds.): ICARSE 2022, ASSEHR 748, 2023. - P. 301–305.
10. Hazim Hazim, Ratih Puspita Anggraenni, Akhmedova Mehrinigor Bahodirovna. Altruistic Actions in COVID-19 Corpses Care: Empathy, Modeling, and More. International Conference on Advance Research in Social and Economic Science (ICARSE 2022), 2023/4/27. - P.476-484